

REFLEXE PŘÍPRAVY STUDENTŮ PRO VYUČOVÁNÍ PODTÉMATU RVP „MÍSTO, KDE ŽIJEME“

HELENA ŠIMÍČKOVÁ

Abstrakt: Příspěvek se zabývá přípravou učitelů na vyučování podtématu Rámcového vzdělávacího programu „Místo, kde žijeme“. Studenti jsou připravováni k výuce tohoto podtématu zpracováním seminární práce v letním semestru druhého ročníku. Příspěvek se věnuje i významu „genia loci“ a jeho znalostí pro budoucí učitele.

Klíčová slova: transformace české školy, rámcový vzdělávací program, příprava studentů učitelství pro vyučování, tematický okruh: Místo, kde žijeme, „genius loci“, vnitřní region – domov člověka, vztah k domovu a k vlasti.

Abstract: Benefit with under-used to be preparation teacher on class General educational programme "Place, where live". Student to be preparation to tutorial hereof processing seminar work in the summer half second vintage. Benefit with devote also meaning "genius lettuce" and his knowledge for intending teachers.

Key words: transformation Czech school, General educational programme, preparation student teaching for taught, thematic circle: „Place, where live“, „genius lettuce“, inner region - home man, reference to home and to one's native country.

Úvod

Transformace české školy postupuje stále kupředu. 23. srpna 2004 byla ve sněmovně schválena čtvrtá verze navrhovaného Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy. Tato verze uvádí jako závazné pro učitele v celé republice pouze standardy (nazývané jako výstupy žáků), tedy to, co by měli zvládnout žáci v jednotlivých obdobích docházky do základní školy. Cestu k dosažení těchto standardů (výstupů) ponechává na možnostech jednotlivých škol. Ty si navrhnou své osnovy ve svých Školních vzdělávacích programech (ŠVP) (viz MANUÁL PRO TVORBU ŠVP 2005).

Příprava budoucích učitelů primární školy na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity pro výuku podle Rámcového vzdělávacího programu je vedena v duchu řešení Výzkumného záměru organizace s názvem **Nové možnosti ve vzdělávání učitelů, vychovatelů a žáků pro učící se společnost 21. století** (VZO CEZ: JOB/98: 174500001). Vychází z toho, že při přípravě učitelů primární školy se na naší katedře uplatňuje model pedagogicko reflexivní, jehož hlavní představitelkou je vedoucí katedry primární a alternativní pedagogiky prof. dr. Hana Lukášová-Kantorková, který je uveden jako jeden z možných modelů přípravy učitelů prvního školního stupně v práci V. Spilkové Současné proměny vzdělávání učitelů (SPILKOVÁ 2004). Teoretické východisko tohoto modelu spočívá v celostním (integrovaném) přístupu, humanistické pedagogice, v teorii profesní identity. Prostřednictvím situačních reflexí, hledání osobnostní a profesní identity, kooperace, pedagogické tvořivosti a praxe sleduje rozvoj alternativních programů, proměny rolí a reflektujících přístupů (LUKÁŠOVÁ – KANTROKOVÁ 2003)

Příprava budoucích učitelů pro vyučování oblasti Člověk a jeho svět

Ve změněném pojetí přípravy učitelů prvního školního stupně je potřeba odstranit odtrženost teoretického studia od praxe školy, všemu učit na žádoucí odborné úrovni, avšak pod pedagogicko- didaktickým zorným úhlem (SPILKOVÁ 2004). Z pohledu integrace výuky, jak ji navrhuje Rámcový vzdělávací program můžeme pro současného českého učitele považovat jako velmi naléhavou změnu mezi poznatky, které máme žáky naučit, činnostmi - strategiemi, jichž využíváme k osvojení pro žáky nových poznatků, a hodnotami, které výchovou chceme a máme žákům předat. Je potřeba, aby všichni pedagogové, avšak zejména učitelé primární školy, pochopili, že jejich profese je především „služba dítěti“ a že oni sami působí jako facilitátoři učení.

Za velmi důležité v přípravě budoucích učitelů považujeme otázky didaktické transformace paradigmatu geografie a historie do vlastivědného učiva primární školy.

Podmínkou úspěšného vzdělávání v oblasti „Člověk a jeho svět“ je vlastní prožitek žáků vycházející z konkrétních nebo modelových situací při osvojování potřebných dovedností, způsobů jednání a rozhodování. K tomu významně přispívá i osobní příklad učitelů. Propojení této vzdělávací oblasti s reálným životem a s praktickou zkušeností žáků se stává velkou pomocí i ve zvládnání nových životních situací i nové role školáka, pomáhá jim při nalézání jejich postavení mezi vrstevníky a při upevňování pracovních i režimových návyků.

Vzdělávací oblast „Člověk a jeho svět“ tak připravuje základy pro specializovanější výuku ve vzdělávacích oblastech *Člověk a společnost*, *Člověk a příroda* a ve vzdělávacím oboru *Výchova ke zdraví* (RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM 2005). V tematickém okruhu *Místo, kde žijeme* se žáci učí na základě poznávání nejbližšího okolí, vztahů a souvislostí v něm chápat organizaci života v rodině, ve škole, v obci, ve společnosti. Učí se do tohoto každodenního života vstupovat s vlastní aktivitou a představami, hledat nové i zajímavé věci a bezpečně se v tomto světě pohybovat. Důraz je kladen na dopravní výchovu, praktické poznávání místních a regionálních skutečností a na utváření přímých zkušeností žáků. Různé činnosti a úkoly by měly přirozeným způsobem probudit v žácích kladný vztah k místu jejich bydliště, postupně rozvíjet jejich národní cítění a vztah k naší zemi (RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM 2005).

Příprava budoucích učitelů pro vyučování tematického okruhu „Místo, kde žijeme.“

Aby mohli učitelé toto téma vyučovat, musí být už jako studenti oboru Učitelství 1. školního stupně vedeni k hlubšímu poznání životního prostředí v určitém regionu a jeho konkrétní lokalitě. Sami v rámci seminárního úkolu zpracovávají podklady pro vyučování tématu po stránce geografických poměrů v obci a jejím okolí, zabývají se rovněž historickým vývojem dané lokality a přírodními poměry, jež jsou podmíněny krajinnou geomorfologií. Prostudují nejen konkrétní geografické, geomorfologické a přírodní podmínky zvolené lokality a její historii, ale životopisy významných osobností, jejichž život a dílo přímo souvisejí s touto oblastí, i význam konkrétní lokality pro naši současnou společnost. **Tím se značně rozšíří úroveň jejich**

racionálního poznání. Jestliže chce učitel vytvořit ve svých žácích při vyučování emocionální prožitek, musí sám umět prožívat a tvořit. Při zadání zpracování tohoto tématu respektujeme i **emocionální vztah posluchače studia primární školy ke konkrétní lokalitě.** Zpracování seminárního úkolu se dělí na část didakticko přírodovědnou a didakticko vlastivědnou. Čas pro shromáždění, utřídění a didaktické zpracování veškeré faktografie je ve čtyřletém studiu vymezený na dobu dvou semestrů. Pro zpracovávání materiálu v didakticko vlastivědné části nabízíme posluchačům tyto body. Studenti je mohou využít nebo mohou volit svou vlastní cestu.

1. Poloha obce nebo města (zejména geografická). *Uvést, v které lokalitě se obec nachází, zda v rovině, pahorkatině, hornatině, bráně, pánvi, atd. Co se nachází v jejím sousedství na severu, jihu, západu a východu.*
2. Příložený plán obce, případně jednoduchý náčrt plánu obce, z něhož vyplynou další údaje, *např. zda je v obci železnice, které vodní toky protékají obcí nebo poblíž obce, které vodní nádrže se nacházejí v obci nebo poblíž obce, které významné stromy rostou na katastru obce nebo v jejím bezprostředním okolí atd.*
3. Historie obce:
 - A/ První zmínka o založení obce
 - B/ Rozvoj obce v době před bitvou na Bílé hoře
 - C/ Rozvoj obce v době pobělohorské
 - D/ Rozvoj obce v době vlády Marie Terezie a Josefa II. – tzv. době osvícenské
 - E/ Rozvoj obce v první polovině 19. stol. - v době Národního obrození
 - F/ Rozvoj obce ve druhé polovině 19. stol. – nástup kapitalismu v Rakousku-Uhersku
 - G/ Rozvoj obce do založení První Československé republiky
 - H/ Rozvoj obce v době První Československé republiky
 - I/ Druhá světová válka a její dopad na život v obci
 - J/ Život v obci v období 50. – 60. let 20. stol.
 - K/ Život v obci do r. 1989
 - L/ Současný život v obci – správa a představitelé obce, obyvatelstvo obce a jeho zaměstnání, kulturní a společenský život obce
 - M/ Srovnání historie obce s významnými událostmi ve vývoji Českého státu (*např. Jak vypadala obec v době vymření Přemyslovců, v době vlády Karla IV. atd. – výčet dat*)
4. Místní pověsti – využití alespoň jedné místní pověsti v integrovaném vyučování vlastivědy. (*Jak budeme pracovat s touto pověstí v českém jazyce, jak ji využijeme v matematice, výtvarné výchově, pracovních činnostech, hudební výchově, dramatické a pohybové výchově?*)
5. Kronika obce – využití místní kroniky v integrovaném vyučování vlastivědy. Případně pokus o sestavení třídní kroniky naší obce – zachycení metodického postupu při tvorbě této kroniky.
6. Historicky významné budovy v obci, styl, v němž jsou postaveny. Stavební slohy významných kulturních památek v obci (*např. zámek, kostel, klášter, atd.*)
7. Významní rodáci obce, případně významné osobnosti, které jsou se životem obce spojeny.
8. Etnografie obce – etnografický region, k němuž obec patří, popis místních zvyků (*vánoce, velikonoce, masopust, konec masopustu, advent, vynášení*

9. zimy atd.), místní strava, místní nářečí a jeho srovnání se spisovnou češtinou, písně a tance typické pro danou etnografickou oblast.
10. Příprava vyučovací jednotky (hodiny, bloku, dne), která se věnuje naší obci v prostorách školní třídy.
11. Příprava vycházky nebo více vycházek (dvouhodinové, polodenní), v nichž se žáci seznamují s historickými a kulturními památkami v obci i se současným životem v obci.
11. Příprava exkurze – do místního muzea, kostela, případně příprava besedy s pamětníkem dřívějšího života v obci.

Jestliže má učitel porozumět krajině a lidem, kteří v ní prožívají své životy, měl by porozumět „geniu loci“ tohoto území. Měl by pohlížet na krajinu a jevy, které se v ní uskutečňují jako na pokračování něčeho, co vzniklo historickým vývojem, existuje v současnosti a vytváří základ budoucí nové kvality konkrétní lokality či regionu. Znat „genia loci“ daného území znamená vnímat samotnou podstatu dané krajiny, poznat stěžejní kameny, které jsou, byly, nebo by mohly být k dispozici při budování čehokoli dalšího (VENCÁLEK 2004, 2005)

Budoucí učitelé hledají vybrané jevy a procesy, které krajinu lokality či regionu dominantně formují. Tím tyto jevy a procesy určují kvalitu lidských zdrojů, které v ní působí.

Význam vztahu ke konkrétní lokalitě v osobnostním vývoji budoucích učitelů

J. Patočka v práci *Přirozený svět jako filozofický problém* uvažuje o fenoménu bytí na světě a nepřímě se dotýká prostoru, který nazýváme vnitřním regionem. Myslí jim domov, který člověk od narození nese v sobě a nejednou se v něm jeho prostřednictvím buduje představa identity. Prostor místa, který nazýváme domovem, zahrnuje do svého tematického okruhu vedle svátečnosti i každodennost, říká, že „domov není pouze náš individuální, patří k němu společenství a na základě různých do sebe zapadajících zájmů společenských skupin na něm zúčastněných obsahuje různé typické struktury“ (PATOČKA 1992). Uvažuje dále nad světem různých povolání, v nichž je každý různým způsobem zdomácnělý, zmiňuje odstupňování domova rodinného, místního, obecního, krajového, národního, státního, atd. Pro své učitelské povolání se na naší katedře připravují budoucí učitelé nejen z regionu Moravskoslezského, ale i z oblasti Zlínska, Olomoucka, Znojemska, aj. Každý budoucí učitel představuje svůj region nebo svou lokalitu v seminárním vystoupení, můžeme tedy vidět, jak se posluchači dostávají od poznání „genia loci“ konkrétního regionu či lokality až k poznání „genia loci“ našeho národa.

Téma **Vlast** je v dosud platných výchovně vzdělávacích programech pojato z pohledu geografického – poloha a přírodní charakter naší vlasti, horopis, vodopis, přírodní bohatství země - významná naleziště a úrodné oblasti, popis významných lidských sídel – měst a vesnic. Zabývá se rovněž nejvýznamnějšími památkami naší vlasti. Z občansko výchovného pohledu seznamuje žáky se státními symboly a současnými vládními institucemi.

V porovnání s koncepcí první republiky je v tomto tématu méně zdůrazněno hledisko emocionálního vztahu k vlasti a k domovu, přestože jej integrovaná koncepce výuky prvouky a vlastivědy v tomto pojetí naznačuje. Úkolem nauky o domově a vlasti bylo v učebnicích vlastivědy před druhou světovou válkou, kterých Státní pedagogická

knihovna J. A. Komenského eviduje více než sedmdesát pět, probudit v dětech účinnou, čínorodou lásku k vlasti. Probuzení tohoto citu kladlo vyučování vlastivědě na první místo, protože „*láska k domovu je v životě každého člověka zářící hvězdou, která mu svítí v temnotách života a chladné jeho srdce rozněcuje pro vše dobré a krásné. Těžší je však otázka, jak lásku k vlastní domovině roznítit. Bude tedy úkolem učitele vytyčit a utvrdit přednosti našeho domova promyšlenými výklady o jeho slavné minulosti, významné přítomnosti a budoucnosti, na niž s úžasem pohlédne celý vzdělaný svět. Vylíčit ohnivými slovy jedinečnou krásu domácího kraje a tyto výklady prosvítit vlastním nadšením.*“ (ZAVADIL 1934)

Vlastenecká výchova v duchu našich národních hodnot naráží v současnosti nejen na postsociální kosmopolitní trendy Evropy, ale i na naše historická specifika. Převažující diskontinuita našich dějin ve 20. století, mnohonásobně opakovaný pád hodnot způsobuje mezigenerační obtíže v navazování na tradice, různé generace mají jiné životní zkušenosti, jiné symbolické hodnoty. Stejná slova, výroky a ideály k nim hovoří různě (KUČEROVÁ 1996).

Regionální a lokální tematika v diplomových pracích

Mnohé posluchačky osloví seminární práce, která se váže ke konkrétní lokalitě natolik, že volí téma v ní zpracovávané pro téma své diplomové práce. Integrované téma vychází z oblasti vyučování prvouky, přírodovědy a vlastivědy, v této diplomové práci jsou organicky propojeny tři její části. V první části diplomové práce se studenti zabývají faktografickými otázkami, jež se z geografického, geomorfologického, přírodovědného a historického pohledu vážou ke konkrétní lokalitě či regionu. Jejich znalost je nezbytná pro pedagoga, aby mohl toto integrované téma své žáky úspěšně většinou přímým poznáním skutečnosti vyučovat.

V další části své práce se diplomanti věnují pedagogickému projektu z pohledu oborově didaktického. Zamýšlejí se nad edukačními cíli pedagogického projektu, nad metodami a formami práce, které budou využívat při jeho realizaci, a předkládají poměrně podrobně vypracovanou přípravu pro jednotlivé aktivity. Tuto přípravu mohou podle konkrétní situace, která nastane při realizaci projektu, flexibilně změnit, což zdůvodní při sebereflexi a reflexi projektu v závěru druhého dílu. Třetí část diplomové práce je zaměřena na výzkumné šetření, jež se váže k projektové části výuky z pohledu pedagogické metodologie věd a studenti jsou pro jeho vypracování připravováni speciálním seminářem v pátém semestru studia (viz KANTORKOVÁ 2000, s. 68 – 72).

Jak ukázaly tyto diplomové práce, oborově didaktiky prvouky, přírodovědy a vlastivědy mohou být integrovány i s předmětovými didaktikami tělesné, hudební a výtvarné výchovy a pracovních činností, které mohou tvořit **sémiotický nástroj pro vyjádření racionálního poznání i emocionálních prožitků u dětí v primární škole**. Integračním prvkem pro výuku v primární škole bude i mateřský jazyk dítěte v jeho sémantickém aspektu a v rovině aplikační i matematika jako prostředek pro rozvíjení logického úsudku a prostorové inteligence u dětí mladšího školního věku. Integrace v rámci oborových a předmětových didaktik předpokládá úzkou spolupráci zainteresovaných kateder.

Reflexe a sebereflexe tématu „Místo, kde žijeme“ v pracích budoucích učitelů

Podařilo se mi shromáždit názory z několika diplomových i seminárních prací, v nichž hovoří studentky samy za sebe. Z těchto názorů vyplývá jaký je vztah studentek, budoucích učitelek, ke svému rodnému kraji, k vlastnímu domovu. Můj pohled na prezentovanou realitu nemusí být nutně pravdivý, nicméně je předkládán se stejnou mírou spontaneity a smysluplnosti s jakou byl původně vyjádřen (STRAUSS, CORBINOVÁ 1999). Jsem si vědoma, že ve výzkumu tohoto tématu stojím na samém počátku. Toto dokumentuji studentským vyznáním, které vychází přímo ze subjektivních prožitků budoucích učitelek:

„Odmalička mne a pak i moji sestru brávali rodiče na chatu. Tu máme právě na Bašce. Dnes jsem ve věku, kdy shledávám tuto skutečnost velmi přínosnou pro můj současný i budoucí život. V čem? Zvykla jsem si na volnost pohybu a pobytu v přírodě. Objímala jsem otevřenou náručí stromy, které mi byly tichými posluchači mých nevyřčených trápení, bolístek a různých otázek dospívajícího člověka. Poznávala jsem krásy jednotlivých ročních období a proměny, které se udávaly v přírodě. Rozpoznávala jsem stromy podle doteku a květiny podle vůně a nádherné záře. Na tichých procházkách jsem pozorovala pasoucí se zvěř. Někdy mě dokonce zvěř vycítila, až jsem byla od ní vzdálená pouze pár metrů. Často jsem se polekala, když jsem si nevěšila blízkosti zvěře a zajíc nebo srnka mě spatřili první a začali utíkat. Blízkým hlukem jejich dusotu se mi až zastavilo srdce. Meditační vysedávání ne břehu potoka mi zůstalo dodnes, i když už není tak časté. Lesy, louky, potoky, kopce, prostě příroda je jednou z mála čeho se ve svém životě nechci a pokud mám opravdově žít tak ani nemohu vzdát.“ (Seminární práce Kateřiny Mikulíčkové, a. r. 2001 – 2002).

„Žáci mají mimo jiné prostřednictvím vlastivědy podrobněji poznávat místní krajinu, místní oblast a vytvářet si tak počáteční ucelenou představu o České republice i o jejích jednotlivých oblastech. Poznávat různé druhy lidské práce a učit se chápat jejich souvislost s přírodními podmínkami, rozpoznávat, jak se činnosti lidí odrážejí v tvářnosti krajiny, v charakteru staveb a v rozmanitých památkách. Naučit se orientovat v terénu, pracovat s mapami, používat získané vědomosti v praktických situacích, přičemž by měl učitel vycházet z prostředí, v němž žák žije. Za důležitý moment pochopení a hlubšího poznání tohoto učiva pokládám právě seznámení s krajem a obcí, k níž mají žáci nejbližší. Domnívám se, že toto učivo pomůže dětem žijícím v Novém Jičíně, nabýt jakési hrdosti, pocitu vlastenectví, ale také přispěje k získání odpovědného vztahu ke kulturnímu bohatství, k jejímu přírodnímu prostředí, kulturnímu dědictví a historickým památkám regionu.“ (Diplomová práce Simony Segeřové, a. r. 2004 – 2005).

„Mám velice kladný vztah ke svému rodnému městu a tento obdiv a zájem bych chtěla předávat dál svým budoucím žákům. Domnívám se, že v dnešním vyučovacím procesu je málo času na věnování se svému okolí a tak jsem se pokusila včlenit učivo o našem městě nejen do vlastivědy, ale i do dalších předmětů. Pokusila jsem se podat učivo o obci zajímavě a netradičně, aby to žáky nejen zaujalo, ale aby sami začali pečovat o své město a chránit životní prostředí. Přála bych si, aby tato práce byla začátkem nové výuky pro mnohé učitele a jejich žáky. Myslím si, že dobrá znalost svého města, je základ školních znalostí.“

„Když jsem si vybírala téma pro mou diplomovou práci, byla jsem již rozhodnuta, že se bude týkat regionální tematiky. Toto téma mě velice zajímá a proto mé rozhodování nebylo těžké. Jsem ten druh člověka, který je hrdý na to, kde bydlí a má zájem o dění v regionu. To mi také hodně pomohlo v sepisování teoretické části. Z povinnosti napsat diplomovou práci se stala zábava a radost. Velice mě bavilo objevovat historii a fakta o mé rodné obci. Jsem ráda, že mohu teď upřímně říct: „Mám ráda místo v němž žiji a také vím o tomto místě všechny důležité informace.“ (Z úvodu a závěru diplomové práce Lenky Mikšíkové, a. r. 2005 – 2006).

„V úvodu své diplomové práce bych Vás chtěla seznámit s příčinami výběru tohoto tématu. Jelikož v tomto kraji žiji celý svůj život, váže mne k němu nejen spousta prožitků, vzpomínek, ale také láska k lašské krajině, kulturním a historickým památkám, historii, tradicím a folklóru, který mne od dětství neustále obklopuje. Inspirovalo mne také vyprávění mého dědečka, který často vzpomíná na různé příběhy z mládí, z doby válečné a poválečné prožité právě v tomto kraji. Velice mne také překvapilo, kolik lidí žijících na Lašsku nezná původ tohoto názvu. Avšak když se zeptáte někoho na Valašsko, které sousedí s Laškem, hned Vám začnou vyprávět o příchodu Valachů z Rumunska do hor. Bylo mi líto, že je tomu tak, proto jsem se rozhodla zabývat tímto tématem a šířit ho mezi lidi. Při shromažďování poznatků jsem se opírala o práce lašských národopisných badatelů, jako byli, například Emil Hanzelka nebo Jožo Váchala, kteří již pro mladší generace upadli v zapomnění a jejichž zaznamenané poznatky zůstaly v zaprášených složkách ukryty v muzeích. Vidím zde také povinnost pokračovat v jejich započaté práci, ať už jakýmkoli způsobem. Všichni tyto badatelé si přáli, aby se tyto poznatky šířily mezi lašským obyvatelstvem a také, aby se tradice a folklór zachovávaly. S přicházející stále dokonalejší technikou a modernizací života unikají tato fakta pozornosti lidí a záleží pouze na nás, jestli je uvrhne v zapomnění nebo je budeme předávat dalším generacím. Za vhodnou půdu k šíření těchto poznatků považuji školu, kde učitelé mají možnost seznamovat děti s těmito poznatky a utvářet tak v nich kladný a uctivý vztah ke svému rodnému kraji.“(Z úvodu diplomové práce Lenky Vaňkové. a. r. 2004 – 2005).

„Kdysi jsem si přečetla zajímavé moudro jednoho velikána, které praví: „Kdo neví, praví Cicero, co se v jeho vlasti, než se narodil, přihodilo, toho považují, i kdyby starcem byl, přece za nevědomého chlapce. – Ach, jak mnoho máme všudy takových šedivých chlapců, kteří ani to, co v jejich rodišti se stalo před jejich narozením, nevědí.“ Já osobně mám bohužel zkušenost, že škola, která má obrovskou moc nad předáváním vybraných poznatků, jaksi opomněla nás, kdysi malé žáčky, seznámit s krajem a obcí, k níž jsme měli ve školáckém období nejbliže. Rozhodla jsem se tedy uskutečnit pokus, který by domohl dnešním dětem žijícím v Hranicích, nabýt jakési hrdosti, pocitu vlastenectví.(Též patriotismus - z řeckého slova patriotes = rodák, krajan – obecně znamená oddanost pospolitosti, k níž člověk náleží. Pocit vlastenectví se kryje s pocitem svobody, práv, ale i štěstí z toho, že člověk náleží do určité pospolitosti. Voltaire vysvětluje význam slova vlast jako „pospolitosti zájmů“ sdílené svobodnými občany.)(Z úvodu k diplomové práci Moniky Křesťanové, a. r. 2002 – 2003).

„Prvouka je mým oblíbeným předmětem právě pro její úzké sepjetí se skutečností okolo nás. Chtěla jsem díky ní blíže seznámit děti s naším městem, neboť si tak mohou uvědomit, kolik pěkných a zajímavých míst, kolik historických památek či přírodních krás se v něm nachází. Zároveň je nutné, aby pochopily, jak důležité je o město pečovat i chránit životní prostředí. Opava kdysi získala název Bílá Opava a je důležité, aby si jej udržela.“ (Z úvodu k diplomové práci Ivany Trojákové a. r. 2002 – 2003)

„Hlučínsko je oblastí s velmi pestrými historií. V uplynulých letech prošlo mnohými změnami, působilo na něj nespočetné množství různých vlivů, ať už špatných či nikoli. Dokázalo si zachovat svoji osobitost a jedinečnost. Proto se já osobně velmi těším na bližší prozkoumávání svého rodného kraje.“ „Jak jste si mohli přečíst, Hlučínsko je velmi zajímavou oblastí a jsem přesvědčena, že není na škodu se o něm dozvědět něco víc. I když já v tomto kraji již od narození žiji, byla jsem mnohdy překvapená novými informacemi, o kterých jsem dříve nic nevěděla. (Z úvodu a závěru diplomové práce Jany Prenglové, a. r. 2002 – 2003).

„Lašský region, v němž jsem se narodila a který, jak doufám, se i v budoucnu stane mým domovem a také pedagogickým působištěm, má ve své snaze uchovat tradice a zvyky těchto lidí poměrně hluboko zapuštěné kořeny.

Ach Laško. Ty překrásné, tajemné Laško. Jsi plné barev, vůní, vroucích přání i něžných příslibů, které se jako jemná mlha nesou přes tvé vrchy a údolí, hory a ráztočky, jalovcové stráně i březové hájíčky, pohladí samoty ztracené v lesích, poleží mezi poli, na šňůrkách cest a silnic od dědiny k dědině a pak běží z kopců do dolin a od města zase dál k jinému městu.

Jsem na rozpacích... kam jít a co uvidět dřív? ... Přes Zadní hory do údolí Ostravice a ze Starých Hamrů na Lysou horu nebo na Smrk, Grůň a Bílý Kříž a pak do údolí Mohelnice nebo Morávky, či dál do Jablunkovských hor až k starodávné Hřčavě, zda poležet u údolní přehradě na Bystřičce nebo na Horní Bečvě, navštívit Štramberk, Hukvaldy a nebo jít dál za tvou tančící pomyslnou hranici k Rožnovu, Valašskému Meziříčí a nebo ještě dál přes Soláň do Velkých Karlovic, odtud na Javorníky a dál a dál, až na slovenské pomezí.

Je jedno, kudy se vydám. A Je jedno, jestliže tudy nepůjdu poprvé. Nikde tak nevoní meze materiádouškou jako doma, nikde vám nad hlavou tak nešumí koruny lip, nikde nemají hory hřbety tak oblé, jako by je někdo uhladil dlaní, nikde tak nezpívají potoky a říčky a nikde se nad tím vším nerozpíná nebe, které je vždycky tak královské, ať je čisté a jasné jako oči pomněnek anebo ať je černé jako nejhlubší studna. ... Nikde člověk nežije jako v rodném kraji, jako v kraji, kde jsme prožili jiskřící dětství.“ (Z rozpracované diplomové práce Moniky Odložilíkové, a. r. 2005 – 2006).

„Pocházím z malé vesnice Prakšice, která se nachází asi 5 km od Uherského Brodu. Díky starším a ochotným lidem se u nás spousta tradic a zvyků zachovává. V lednu chodí koledovat Tři králové, koncem února se slaví masopust. V dubnu nechybí Velikonoční mrskačka a v květnu se staví máj a uskutečňuje se Jízda králů. V říjnu se slaví hody a prosincové Vánoce jsou plné zvyků, které se stále dodržují. Tohle je jen výčet některých tradic a zvyků a to jen v naší vesnici. Jelikož se už od dětství setkávám s živým folklórem, je mi téma, týkající se této oblasti velmi blízké. Již jako žákyně 5. třídy jsem navštěvovala folklórní kroužek, který vedla moje maminka na místní Základní škole v Prakšicích. Zde jsem se seznamovala s místními písněmi,

tanci a při vystoupeních jsme se oblékali do tanečních krojů. Protože máme to štěstí, že spousta tradic a zvyků se stále zachová, chtěla bych svou práci věnovat studování a sledování v celé lokalitě Uherskobrodsko. (Z rozpracované diplomové práce Marie Vlkové, a. r. 2005 – 2006).

Cílem této diplomové práce je jednak zpracovat přehled výročních obyčejů a obřadů na jižním Valašsku a jednak využít získaný materiál v integrované výuce na 1. školním stupni. Za jižní Valašsko je tradičně považována oblast Valašskokloboucka (asi 40 obcí), přibližně v hranicích někdejšího brumovského panství. V rámci tohoto území zaměřím svou pozornost podrobnou sondou na tři sousedící obce, na Horní Lideč, Lačnov a Lidečko. Z Lidečka pocházím a v Lačnově na základní škole v současné době působím. První skutečnost mi dává emocionální a zkušenostní zázemí, druhá pak možnost mé teoretické úvahy a přípravy autenticky aplikovat. Realizace výročních obyčejů a obřadů s dětmi by měla mimo jiné sloužit také k přirozené obnově lidové tradice. Dnes například ve Valašských Kloboukách obchází o Velikonocích skupina malých klepáčů v rekonstruovaných valašských krojích město, přičemž realizace je vázána na grant získaný národopisným souborem. Jde o výběrové ukázky zvykosloví, tedy v podstatě o národopisné vystoupení dětí z národopisného kroužku. Pro úspěch tohoto záměru je nutné jednak vše skloubit s tím, co v dané obci existuje, jednak vybudování přirozeného vztahu dětí k lidové tradici. (Z úvodu k diplomové práci Marty Odehnalové, a. r. 2005 – 2006).

„Téma diplomové práce s názvem „ Místo, v němž žiji – obec Bohušov – projekt integrované tematické výuky v primární škole „ jsem si vybrala z několika důvodů:

- Protože mám zdejší kraj tak opomíjený a přehlížený moc ráda.*
- Protože má svou zajímavou historii, své kulturní památky, které mají velkou historickou i kulturní hodnotu.*
- Protože bych chtěla zapsat, zaznamenat a poukázat na rozmanitost a jedinečnost zdejší přírody.*
- Protože zde existují zajímavá místa a zajímavosti ať již historického či technického charakteru.*
- Protože Bohušov leží uprostřed osoblažského výběžku, který se stal novým domovem mým předkům po jejich reemigraci z Volyně do vlasti v roce 1947.*
- Protože budu své žáky v tomto kraji učit.*
- A protože jsem tady zkrátka doma.*

Cítím, že mám svůj domov velice ráda. Krás zdejšího okolí i krás v samotné obci Bohušov si velice vážím a mám k nim úctu. Mrzí mě však, že někteří lidé, hlavně ti, kteří zde snad ani nezavítali a jen stěží toto místo hledají na mapě, hovoří o našem kraji s opovržením. Netuší, jak je Bohušov starý, jakou prošel historií a jaké skrývá zajímavosti, či co je krás ve zdejších lesích i v celé malebné krajině jesenického porúří.

Chtěla bych ukázat touto svou prací i celým svým bytím lidem a hlavně dětem, které zde žijí i těm, které zde přijedou třeba na prázdniny, že žít zde je stejně plnohodnotné jako jinde, ukázat jim hodnoty, které jim pomohou v jejich formování se v dospělého člověka. (Z úvodu k diplomové práci Ludmily Schaffartzikové, a. r. 2005 – 2006).

Pokus o interpretaci konkrétních sebereflexí posluchaček studia Učitelství 1. školního stupně

Přestože se ve své práci cítím být více učitelkou než vědeckým pracovníkem, pokusím se interpretovat uvedené sebereflexe posluchaček studia prvního školního stupně. Nejprve formuluji výzkumnou otázku v rámci použití metody zakotvené teorie, tj. takové teorie, která je induktivně odvozena ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali, spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří, co je v této oblasti významné (STRAUSS, CORBINOVÁ 1999).

Výzkumná otázka: *Jaký je vztah posluchaček studia učitelství prvního školního stupně Ostravské univerzity k lokalitě a regionu, který můžeme nazvat jejich domovem?*

Z uvedených výpovědí vyplývá, že všechny posluchačky mají k regionu, v němž žijí, kladný vztah, přestože jej vyjadřují ve svých odpovědích různě. Subjektivní míra vyjadřování je dána úrovní komunikativních dovedností v písemné podobě u jednotlivých posluchaček, což může přímo souviset s jednotlivými lokalitami, z nichž pocházejí. V moravskoslezském regionu tato dovednost může souviset i s dialektem, který je v mnoha jeho oblastech velmi živý a poznamenává komunikaci samotných studentek (např. Na Hlučínsku se stále běžně hovoří tzv. hlučínským nářečím, které v sobě obsahuje mimo jiné i četné germanismy, což je důsledek historického vývoje této oblasti. V oblasti Těšínského Slezska se zase setkáváme s nářečím, které je podobné více polštině, než češtině – důsledky tj. krácení kvantity samohlásek a slovní přízvuk na předposlední slabice se objevují u mnoha lidí, kteří z tohoto regionu pocházejí).

Vliv jednotlivých nářečí se projevuje i na menší komunikační obratnosti, kterou můžeme pozorovat ve spontánním písemném projevu studentek, proto raději volí příklady z literatury a kompilují je, citové zaujetí nevyjadřují vůbec a zaměřují se více na kognitivní oblast vyučovacího procesu.

Dalším faktorem, který z těchto vyznání můžeme analyzovat, je míra introverce či extraverce jednotlivých posluchaček. Introvertní student cítí velmi kladně svůj vztah k regionu, či lokalitě, z níž pochází, ale obtížněji se mu tento vztah dává najevo, je uzavřený více do sebe. Oproti tomu extavernější student se velmi lehce vyjadřuje a často dovede předvádět svůj vztah, jež ve skutečnosti ani nemusí být tak hluboký, jak se o něm píše.

Skutečností zůstává to, že budoucí učitelé mají obrovskou moc vytvářet prostřednictvím vlastního projevu kladný vztah ke svému rodnému kraji u svých vlastních žáků, jestliže jim tito žáci dovedou uvědoměle naslouchat.

Tím, že se někteří posluchači ve svých pracích velmi podrobně zabývají regionální historií a paralelně ji srovnávají s nejdůležitějšími událostmi historie českého státu, vlastně splňují požadavek Rámcového vzdělávacího programu, aby žáci byli schopni po pátém ročníku primární školy rozeznávat současné a minulé a orientovat se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik a srovnávat a hodnotit na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a v současnosti s využitím regionálních specifik.

Mnozí pedagogové také dovedou při výchově ve vztahu k regionu využít i odkazů našich osobností v krásné literatuře, hudbě i výtvarném umění. Místo závěru celé práce uvádím dvě básně.

Místo závěru

M. Jahn:

Valašská legenda

Když Pánbíček dělil mezi lidi kraje,
Slovákovi dal zem, révy žár kde zraje,
Hanákovi zase žitné, řepné lány –
Jenom starý Valach stál tu zadlubaný.

„A co bude se mnou? Vždyť jsem tady taky,
milý Pánbíčku – a nejsem ledajaký!“
Zhorka usiluje Valach o své právo,
Zrudl, nasupil se víc, než bylo zdrávo.

Pánbíček se dívá – neví, co má říci,
jenom hledí do těch rozpálených lící.
Ví, že před vrchností nerad hrbí záda
Valach odjakživa – zlá tu bude rada.

„Dostanete všeci, pěkně podle řádu,“
Pánbíček už praví, hladě bílou bradu.
„Ti už mají svoje – a ty za své vzdory
vedle nich mít budeš jenom černé hory.“

Ty ti budou šumět stále do roboty
přes všechny těžké klopoty a sloty
milé tobě budou, Valášku ty starý,
že už nezatoužíš nikdy přes kotáry!“

Klopí zraky Valach, rozvažuje chvíli,
Vrtí sivou hlavou, k čaganu se chýlí
a pak Pánbíčkoví, jak to myslí, praví:
„Ať už je to jak chce – dej nám Pánbu zdraví!“

S Pánbíčkem si pleskli na domluvu v dlaně –
a už čará Valach vrchem ke své straně,
ke svým horám černým jako peruť vraní,
aby v nich tam zůstal navždy, do skonání.

Jana Schlossarková:

Jak to s nami bylo

Velaj se mudraluv včil vyrojilo.
co vědu, jak to s Hlučinskem bylo.
Roky za bukem počichu byli,
Jak mohli, ešče se přisadili.

Jak to chodilo, nam řeknuč něchčeli,
tak abyšče hlupi něumřeli,
povim vam, jak pani s Hlučinskem hrali,
jak horky kobzol ho přehazovali:

1742 Jak cisařovna vojnu přehrala,
tuž Frydrychovi Hlučinsko dala
a lude ezlli chčeli či něchčeli,
německy mluvič a chvalič mušeli.

1920 Razem dvěsta let, Čechy ich vzali,
hanlivo Prajzakama nazvali
a lude ezli chčeli či něchčeli
po česky mluvič a chvalič mušeli.

1938 Hlučinsko zaš Němcovi vračili,
Čechy se zavčasu vytračili
a lude ezli chčeli či něchčeli,
Gott mit uns, chlopi na frontu mušeli.

1945 Po vojně Hlučinsko zaš Čechum dali
a ti se s žadnym moc něparali,
a lude ezli chčelli či něchčeli
česky i rusky se učič mušeli.

1948 Jak potem ku veslu přišli červeni,
to pro Hlučinsko ledva nic něni
a lude ezli chčeli či něchčeli
„Čest práci, soudruzi!“ zdravič museli.

Jak Němci vdovam marky poslali.
ty do ruk ich nikda nědostaly,
soudruzi v Praze z nich bony zrobili,
ubohe baby tak okminili.

Marky, kere za čepla pobrali,
paloni ve svěče utracali,
dyč Hlučiňaci im za vojnu dlužu
a žadne marky se nězaslužu.

V každym narodě su lude všelijaci,
Dobři, nědbalci i darebaci.
Jak gizz do pazuru veslo popadně
ten obyčejny do bahna spadně.

Cele roky, něch bylo jak bylo,
„po našemu“ se doma mluvilo,
a choč to Hlučinsko lehke němělo,
všecko přežilo a vydrželo.

Literatura:

- KUČEROVÁ, S. *Člověk - hodnoty - výchova*. Prešov: 1996. ISBN 80-85668-34-3
- KANTORKOVÁ, H. *Pedagogická tvořivost studentů učitelství*. Ostrava: OU, 2 000. ISBN 80-7042-162-2
- LUKÁŠOVÁ- KANTORKOVÁ, H. *Učitelská profese v primárním vzdělávání a pedagogická příprava učitelů (teorie, výzkum, praxe)*. Ostrava: PdF OU, 2003. ISBN 80- 7042- 272- 6
- PATOČKA, J. *Přirozený svět jako filozofický problém*. Praha: 1992. ISBN 80- 202 -0365-6
- SPIPKOVÁ, V. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-081-6
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X
- VENCÁLEK, J. *Zlínský kraj – genius loci*. Ostrava: OU, 2004. ISBN/80-7042-997-6
- VENCÁLEK, J. *Moravskoslezský kraj – genius loci*. Ostrava: OU, 2005. ISBN 80 – 7368-094-7
- VÚP. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání*. Praha: Tauris, 2005
- VÚP. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Tauris, 2005
- ZAVADIL, V. *Vlastivěda v činné škole*. Velké Meziříčí: 1934

Kontakt: PaedDr. Helema Šimíčková, Ph. D. PdF OU, katedra pedagogiky primárního a alternativního vzdělávání, Dvořákova 7, 703 01 OSTRAVA,
e- mail: helena.simickova@osu.cz